

Erich Fromm – idol „citlivých“ a „humánnych“ revolucionárov

Branislav Michalka

9. mája 2020 ✚ *História* ✚ *Frankfurtská škola*

Pokiaľ by sme označili Herberta Marcusa za idol ľavicových radikálov, ktorí sú ochotní dopúšťať sa voči nenávidenému štátu násilia a okupovať barikády, tak v prípade Ericha Fromma máme dočinenia s idolom všetkých „citlivých“ a „humánnych“ revolucionárov, ktorí dávajú prednosť skôr okupácii kaviarní, čítaniu revoltujúcej poézie, sentimentálnemu dojatiu a postupnej revolučnej humanizácii, skrátka tzv. „slniečkárov“.

Erich Fromm, zdroj: commons.wikimedia.org

Život

Fromm sa narodil vo Frankfurte nad Mohanom v roku 1900, spolu s 20. storočím, ktorého bol takým príznačným symbolom. Ako väčšina príslušníkov tzv. Frankfurtskej školy aj Fromm pochádzal zo židovskej rodiny a to rodiny mimoriadne religióznej. V jeho príbuzenstve bol významný počet rabínov. Pôvodne aj on pomýšľal na kariéru rabína, avšak volanie pokroku bolo neodolateľnejšie. Religiózne atavizmy u neho síce pretrvávali až do univerzitných štúdií, ale postupne slabli až ich nahradili sekulárne náboženstvá psychoanalýzy, humanizmu a socializmu.

Vo Frankfurte študoval právo na univerzite a potom sa vrhol na sociológiu v preslávenom Heidelbergu, kde nakoniec dosiahol doktorát z predmetu, ktorý pôsobí na nemeckej univerzite značne kuriózne – zo židovského práva. Aj jeho ďalšie aktivity svedčia o hlbokom citovom spojení s židovskou komunitou. Počas celých štúdií bol aktívnym členom študentského združenia KJV, organizácie sionistických študentov. Dokonca začal chodiť od roku 1925 na hodiny talmudu k rabínovi Rabinkowovi.

Obrat vo Frommovom uvažovaní nastal po svadbe s Friedou Reichmannovou, ktorá bola psychoanalytičkou. Zrejme pod jej vplyvom začal pracovať ako psychoanalytik v Psychoanalytickom inštitúte v Berlíne. Jeho šéfom bol Hanns Sachs, právnik a Freudov žiak. S myšlienkovým obratom sa spojila aj zmena spôsobu života. Fromm, ktorý dovtedy dodržiaval rituálny život ortodoxných židov, sa spolu s manželkou tejto

náboženskej formy židovstva zriekli a taktiež sa odvrátil od sionizmu ako prejavu židovského nacionalizmu. Budúcnosť videl odvtedy v socializme, humanizme a pokroku.

Zavŕšený myšlienkový obrat sa prejavil aj jeho zamestnaním. Od roku 1930 pracoval v povestnom Inštitúte pre sociálny výskum, bašte Frankfurtskej školy a neomarxizmu a zároveň bol členom krúžku marxistických psychoanalytikov, ktorý viedli Wilhelm Reich (neskôr známy marxistický šarlatán, gnostik, jogín, propagátor sexuálnej perversy, uväznený vládou USA) a Otto Fenichel, ďalší odborník na sexuálnu psychoanalýzu. Povzbudený zrejme novinkami v oblasti sexuálneho výskumu, rozhodol sa v roku 1931 odísť od svojej manželky, pričom k formálnemu rozvodu došlo až v roku 1943.

Po prevzatí moci národnými socialistami sa rozhodol Fromm emigrovať najprv do Ženevy, ale konečnou stanicou sa pre neho stali Spojené štáty. Pôsobil na univerzitách v New Yorku a Michigane. Jeho prax sa v ničom nelíšila od iných psychoanalytických „vedeckých“ praxí, avšak Fromm obohatil psychoanalytickú teóriu (v spolupráci s Karen Horneyovou) o „kultúrne“ prvky. Odmietol striktný biologický determinizmus a v rámci prípravy revolučného rozvratu kresťanskej civilizácie sa mu podarilo vytvoriť ešte účinnejšiu zbraň, ktorá zasahovala omnoho razantnejšie korene európskej kultúry. Fromm totiž neodhaľoval psychoanalýzou už len osobné problémy jednotlivcov, ale diagnostikoval ako chorú celú spoločnosť, ktorej základné prejavy považoval za zdroje nevyhnutne vyúsťujúce do – fašizmu. Americké občianstvo získal Fromm v roku 1940. V roku 1944 sa po druhýkrát oženil. Vzal si emigrantku Henny Gurlandovú.

Na začiatku 50. rokov sa Fromm rozhodol odísť do Mexico City, kde vyučoval na Nezávislej národnej mexickej univerzite. V roku 1953 sa Fromm po tretíkrát oženil, krátko po tom, ako mu náhle a nečakane umrela jeho druhá manželka.

Medzitým si aj tí naivnejší Američania začali uvedomovať, že značná časť kultúrnej a vedeckej obce je infiltrovaná marxistami a komunistami. Aj Frommov komunistický priateľ Wilhelm Reich neunikol pozornosti FBI, ktorá vtedy na sexuálno-perverzný pokrok nebola zrejme ešte dobre pripravená (dnes by vyšetrovala jeho odporcov) a dostala Reicha v roku 1957 do väzenia.

A v tom roku sa Fromm rozhodol obnoviť svoju pedagogickú činnosť v USA, kde začal opäť prednášať na Michiganskej univerzite.

Hneď sa zapája do „mierového hnutia“ v Spojených štátoch. „Boj za mier“ bol klasickým krycím manévrom všetkých komunistických a marxistických režimov a ich vedeckých a kultúrnych obdivovateľov. Importovali ho na Západ, zaviedli ho na univerzitách, v cirkvách a v kultúre s veľkým úspechom, pretože kto by sa už prihlásil k tomu, že je „proti mieru“? Vtedajšia FBI však neverila ani Frommovi, na ktorého zbierali informácie do spisu s hrúbkou 600 strán.

Po roku 1962 sa presunul na Newyorskú univerzitu, kde zotrval až do svojho penzionovania v roku 1965. Nakoniec sa, po viacerých infarktoch, rozhodol v roku 1974 vrátiť do rodnej Európy (Bellinzona, Švajčiarsko), kde krátko pred svojimi osemdesiatymi narodeninami umrel na ďalší infarkt.

Jeho myšlienky

Fromm sám seba označoval za „neteistického mystika“, čím chcel naznačiť zrejme to, že je ateistom, ale určité náboženské atribúty ako mysticizmus, sa mu páčia a rozhodol sa ich nevzdať. Preložené do

kresťanskej reči: Fromm si, ako všetci ateisti a agnostici, vytvoril sekulárne ideologické náboženstvo, ktoré mu naplňalo prirodzené ľudské náboženské potreby bez toho, aby sa musel obťažovať s Bohom a jeho príkazmi.

Z jeho príklonu k mysticismu (ktorý všeobecne, pokiaľ nie je riadený, ale individuálne svojvoľný, máva sklony k anarchizmu) vyplýval aj dôraz, aký kládol na kultúru, slobodu jedinca a odpor voči inštitúciám. V ešte zjednodušenejšej interpretácii by sme Fromma mohli nazvať odpadnutým rabínom, ktorý sa „utrhol z reťaze“. Náboženské zanievanie svojej mladosti transformoval do náboženstva humanity, pokroku a slobody.

Ak by sme sa pokúsili zhrnúť v skratke ústredný bod Frommovho myslenia, tak by ním bola priam obsedantná fóbia z authority. Autoritu v akejkoľvek podobe považoval Fromm za základ všetkého zla na svete. Na základe tejto fóbie vytvoril v roku 1936 teóriu „autoritárskeho charakteru“, v ktorej rozvinul freudovský tzv. oidipovský komplex do širších, celospoločenských súvislostí. Konflikt otca so synom sa u Fromma stáva archetypom, ktorý postihuje celú spoločnosť. Otec je symbolom authority, donucovania, výchovy a pod. Tieto vlastnosti sa prenášajú do spoločnosti, ktorá javí rovnako autoritatívne sklony ako otec v rodine a obmedzuje slobodu jednotlivca a jeho nehaný rozvoj.

Všetky Frommove teórie sa nakoniec upínajú, podobne ako u všetkých neomarxistov, k dvom cieľom: deštrukcii tradičnej spoločnosti, ktorá je nutne autoritatívna a k nastoleniu novej, slobodnej, kreatívnej a neautoritatívnej spoločnosti.

Keďže sa ale Fromm cíti byť skôr vedcom ako barikádnikom, tak sa celý revolučný proces u neho zahŕňa do pseudo-medicínskej terminológie a kvázi vedeckého slangu. Tradičnú spoločnosť diagnostikuje ako chorú a všetky tie prejavy, ktoré sa mu nepáčia, označuje ako patologické. Za pôvod zla v spoločnosti považuje vyhrotené formy nekrofilie, narcizmu a incestu. Pozor, Fromm neodsudzuje tieto sexuálne úchyľky ako také, to by sme neomarxistovi krivdili, on považuje práve autoritatívnu spoločnosť, ktorá potlačuje slobodný sex, za zdroj týchto úchyľiek.

Jeho aplikácie týchto úchyľiek na spoločnosť sú priehľadne politické. Pod nekrofilou rozumel nenávisť k životu, pod narcizmom lásku k vlastnej dokonalosti a incestom nezdravú duševnú viazanosť na rodičov. Ak odhliadneme od hmlitého poetizmu týchto výrazov, tak na základe poznania neomarxistickej praxe za posledných 50 rokov si môžeme dovoliť posúdiť skutočný význam týchto pojmov. Za nenávisťou k životu sa skrýva nenávisť k slobode a k vlastnej slobodnej sebarealizácii nezávislej na autoritách, za narcizmom láska k vlastnému kmeňu, národu, čiže k identite a za incestom chorobné bazírovanie na tradičnej a normálnej rodine a tradičných vzťahoch.

Keď takto uvažujeme, tak dospejeme k rovnakému výsledku ako Fromm: výsledkom takejto patologickej kombinácie sú militantní nacionalistickí diktátori a ich najväčším guru je, ako inak, Adolf Hitler. Domyslené do dôsledkov: každý otec rodiny je malý Hitler a každý syn, ktorý sa mu nevzoprie, bude v budúcnosti tiež malým Hitlerom. Tradičná spoločnosť je masa malých Hitlerov, ktorí utláčajú svojou patologickou autoritou, nekrofilou, narcizmom a incestom slabších a menšiny. Pomôže tu len revolučná zmena myslenia.

Ako poukazuje aj názov jednej z najznámejších Frommových kníh **Útek pred slobodou** (1941), hlavným problémom človeka je strach pred slobodou. Nemyslí ňou len slobodu politickú. Celé dejiny ľudstva

interpretuje Fromm v duchu naivného progresivizmu ako zbavovanie sa závislosti individua na zlej autorite a komunite. Spoločnosť, rodina, národ, náboženstvo, tieto inštitúcie človeka zväzujú, mučia ho a deformujú. Poznávame tu klasickú rousseauovskú bájk o dobrom prírodnom človeku skazenom spoločnosťou, zabalenú do pseudovedeckých fráz.

Nový človek sa musí zbaviť strachu zo slobody a prestať pred ňou utekať. Prečo uteká? Pretože má rád pocit bezpečnosti a spolupatričnosti, ktoré sú práve slobodou ohrozené. Namiesto toho však, aby sa človek rozbehol radostne v ústrety problémom a neistote, tak tvrdošijne bazíruje na autoritatívnych istotách. No a samozrejme takých dobrých osvetových marxistických pracovníkov ako Fromm, ktorí ho chcú oslobodiť od povier tradičnej spoločnosti, potom neocení. Naopak, pritvrdí a utieka sa k všelijakým temným vodcom nemarxistickej orientácie, propagujúcim rodinu, národ a tradíciu.

Za jeden z negatívnych javov považoval Fromm aj túžbu „mať“ či „vlastniť“. Túto v jeho očiach negatívnu túžbu podrobil kritike vo svojom diele **Byť alebo mať?** (1976) Máme opäť dočinenia s klasickou marxistickou resp. socialistickou doktrínou, ktorá demonizuje túžbu človeka po súkromnom vlastníctve. Do protikladu k túžbe vlastniť dáva Fromm pojem bytia, čiže spontánneho odovzdania sa človeka tomu kladnému, čo je v nás – túžbe žiť bez postranných hrabivostí. Ide o typický romantický produkt, ktorý ignoruje fakt dedičného hriechu. Na tejto ignorancii je nakoniec postavená celá pokrokovovo-socialistická idea, Frommovu nevynímajúc.

Fromm sa tvári, akoby mala ľudská spoločnosť možnosť voľby medzi bytím (a tu sa nám hneď vybaví žurnalistické a romantické frázy, ktoré poznáme z pseudorevoltujúcej pop-kultúry a hneď vieme aké „bytie“ sa myslí: žiť naplno, na doraz, byť nespútaný, spontánny a bez konvencií, oslobodiť sa atď., skrátka „voňať človečnosťou“) a vlastnením.

Lenže človek poznačený dedičným hriechom nemá na výber, on musí nutne vlastniť, v spoločnosti ľudí, ktorí sú poznačení tým istým znamením. Človek nepotreboval súkromný majetok v Raji, avšak ako vyhnanec ho potrebuje. Utopická túžba všetkých marxistov a anarchistov – zrušenie súkromného majetku a túžby po ňom – je odsúdená na neúspech a nakoniec vždy priniesla ešte väčšiu hrabivosť a závislosť na majetku, než bola predtým. Len v kláštoroch žijú tí, čo sa snažia potlačiť túto túžbu, avšak podarilo sa im to úplne? Určite nie, aj napriek svätosti.

Fromm si ako potomok rabínov dobre uvedomoval, že jeho učenie je popretím určenia človeka, ako ho poznáme zo Svätého písma. On vedel a musel vedieť, že idey, ktoré vyznáva, predstavujú vzburu proti Bohu a jeho vôli. V roku 1966 vydal svoju knihu s názvom **Budete ako bohovia: Radikálna interpretácia Starého Zákona a jeho Tradície**. V ňom odsúdil „autoritatívnu“ formu náboženstva, ktoré niečo prikazuje a ohlásil náboženstvo humanistické. Čiže náboženstvo bez Boha, v ktorom je bohom človek. Ten je v duchu rousseauvskej filozofie od prírody dobrý a Boha ani nepotrebuje, lebo, ako verí Fromm: morálku má človek aj bez Boha. Na čo je teda religiozita? Je to „historicky podmienené vyjadrenie vnútornej skúsenosti“ človeka. Pokračuje: „Domnievam sa, že pojem „boh“, bol podmienený existenciou sociálno-politickej štruktúry, v ktorej kmeňoví náčelníci či králi mali najvyššiu moc. Najvyššia hodnota bola poňatá ako analógia k najvyššej moci v spoločnosti.“

Náboženstvo je teda skúsenosť dobrého človeka so svojim „ja“ a spoločnosťou. Boh neexistuje a Fromm ho nahrádza pojmom „fenomén X“, čo je určitý prvok ľudského myslenia, ktoré je na rozdiel od duše zvierat nepokojné a disharmonické; vystupujúce existenciálne mimo svoje ja. Človek si tvorí svojho boha, je to jeho vnútorná skúsenosť, ergo on sám je bohom a v tomto duchu interpretuje Fromm aj biblický výrok: „Budete ako bohovia.“

Hriech samozrejme nie je pre Fromma nič objektívne. Je to „previnenie voči sebe samému“. Rozumejme: proti vlastnej slobode, proti vernosti bytiu, proti dobrému humanizmu v každom z nás. Suma sumárum jediným hriešnikom je vlastne (ako to môžeme dnes pozorovať) len ten, kto sa kloní k autorite – v ľudovom neomarxizme ála Antifa: fašista.

Tento Frommov postoj, v ktorom sa, v rámci ľavicového sekulárneho mysticizmu, vykryštalizovalo zjednotené ľudstvo ako božstvo, ktoré vzájomne zdieľa svoju vnútornú skúsenosť v duchu slobody a všetko dogmatické, autoritatívne a imperatívne sa interpretuje ako stelesnenie anti-humanistického diabla, je dnes nosnou základňou pre myslenie v európskej spoločnosti. Všetky zložky, vrátane Cirkvi, prijali tento koncept a tak môžeme Fromma označiť za jedného z podstatných myšlienkových činiteľov 20. storočia. Ak sa započúvame do sloganov mnohých pastierov v katolíckej Cirkvi a vezmeme následne do rúk Frommove knihy, budeme prekvapení, koľko z náboženstva humanizmu sa stalo už trvalo zložkou „viery“. Počnúc výchovou detí, cez politiku a bohužiaľ u niektorých až po „teológiu“.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/erich-fromm-idol-citlivych-a-humannych-revolucionarov/>